

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*О.П. Ярославська, аспірантка**

Досліджено види та форми відтворення виробництва аграрних підприємств і розглянуто основні чинники, що впливають на розширене відтворення.

Відтворення, ціна, інфляція, прибуток, рентабельність.

Нестабільна економічна ситуація в аграрній сфері, недосконалість економічних відносин та продовольчих ринків у цій галузі зумовлюють неможливість розширеного відтворення більшості аграрних формувань.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Процес відтворення досліджували ще класики, такі як Дж.М. Кейнс, Ф. Кене, К. Маркс та ін. За радянських часів цьому питанню було приділено значну увагу і воно знайшло своє відбиття в наукових працях В.В. Новожилова, А.І. Ноткіна, С.Г. Струмиліна та ін. У вітчизняній економічній науці проблему формування, використання та розширеного відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджували В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, П.Т. Саблук та ін.

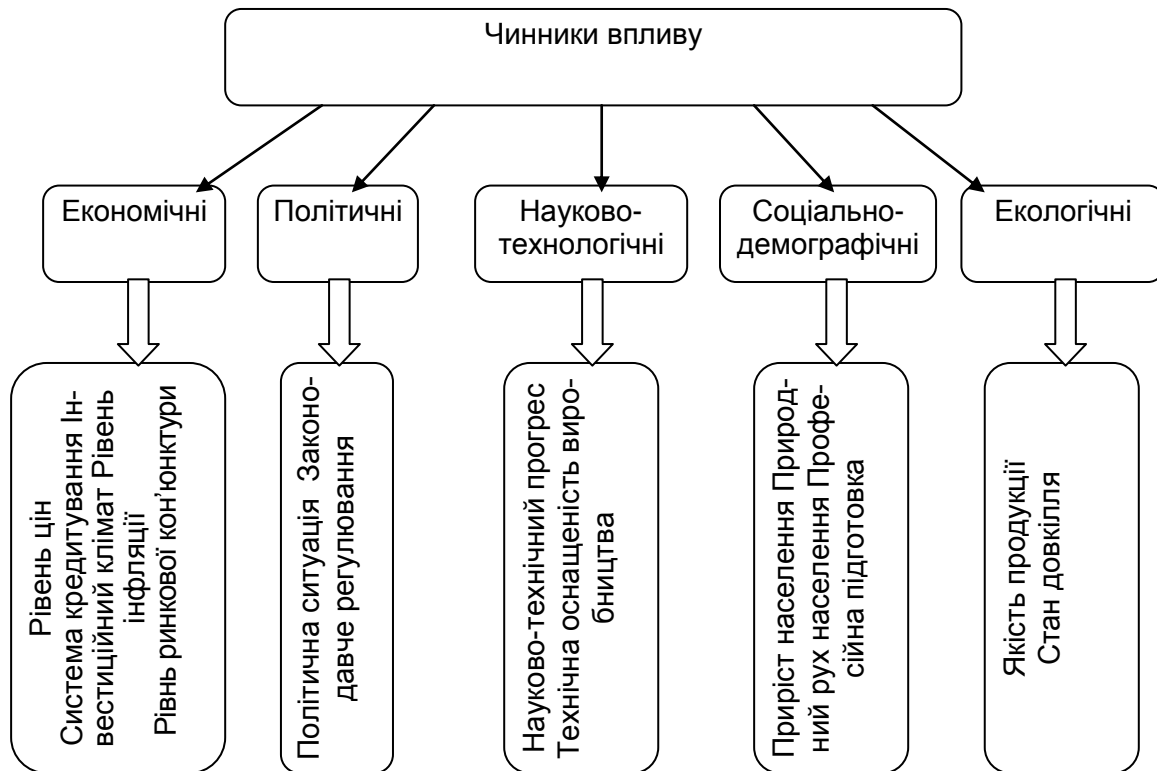
Мета дослідження – узагальнити теоретичні аспекти розширеного відтворення підприємств та їх особливості в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу. Потреба в постійному споживанні сільськогосподарської продукції зумовлює безперервність його виробництва. Процес повторення виробництва за незмінного масштабу, називається простим відтворенням. При звуженому відтворенні кількість продукту зменшується від циклу до циклу. У зв'язку зі збільшенням кількості населення та міжнародним поділом праці, виникає необхідність у нарощенні масштабів виробництва сільськогосподарської продукції як основного джерела продуктів харчування. Якщо масштаби та обсяги виробництва на наступних його стадіях зростають, таке відтворення називають розширеним.

Розширене відтворення може існувати у двох формах: екстенсивній та інтенсивній. За екстенсивної форми збільшення виробництва продукції відбувається завдяки кількісним чинникам – збільшенню обсягів виробничих та матеріальних ресурсів, за умови, що якісний рівень техніки і технології залишається незмінним. За інтенсивної форми виробництво продукції зростає за рахунок впровадження та застосування якісно досконаліших виробничих ресурсів, нових, прогресивних технологій виробництва, отриманих завдяки застосуванню досягнень науково-технічного прогресу [4].

На процес розширеного відтворення аграрних підприємств впливають різні чинники (див. рисунок).

Особливу увагу серед всіх чинників слід приділити економічним. Рівень та динаміка ціни на сільськогосподарську продукцію може змінюватись протягом року та залежить від термінів її реалізації. Ціни на сільськогосподарську продукцію повинні забезпечувати просте відтворення, покриваючи витрати з урахуванням інфляції. Якщо б зростання цін на готову продукцію випереджало їх зростання на засоби виробництва, то за таких умов знизилася б потреба в залученні кредиту [4].

Основні чинники, що впливають на процес розширеного відтворення на аграрних підприємствах

У зв'язку із сезонністю сільськогосподарського виробництва виникає необхідність залучення кредитних коштів, адже це пов'язано з особливим характером формування витрат та запасів. Можливість отримання кредитів, у першу чергу, залежить від стану грошово-фінансової системи, ставки рефінансування в країні.

Кредитування, на думку деяких вчених, як метод фінансової підтримки сільського господарства може бути ефективним тільки в стійких, платоспроможних господарствах. У тих товаровиробників, у яких склалася несприятлива фінансова ситуація, кредит стає додатковим, непосильним навантаженням [1].

На нашу думку, перед використанням позичкових коштів важливо знати віддачу передбачуваних фінансових вкладень, забезпечуючи при

цьому найвищу їх окупність. Для цього, на етапі планування виробництва, доцільно виявляти найвигідніші напрями вкладення фінансових ресурсів.

Наступним важливим чинником, що впливає на процес розширеного відтворення, є інфляція. Її породжують диспропорції між попитом і пропозицією, накопиченням і споживанням, доходами та видатками держави, грошовою масою в обороті та реальними потребами господарства в грошах, відповідно до закону грошового обороту, джерел кредитних ресурсів та їх використання тощо. З поглибленням інфляції відбувається гальмування відтворення, посилюється соціально-економічна нестабільність в країні.

Сільськогосподарський виробник, на відмінну від виробників інших галузей, здійснює витрати, не отримуючи при цьому продукцію, яка б могла бути проданою. Адже в сільському господарстві робочий період, як правило, становить від двох (виробництво м'яса птиці) до 15–18 місяців (виращування і відгодівля великої рогатої худоби на м'ясо). Отримавши через певний час дохід від реалізації продукції, сільський товаровиробник повинен розрахуватися з кредиторами (якщо кошти було взято в борг) та закупити засоби виробництва на наступний цикл виробництва. Тому виручка, отримана від реалізації продукції та затрати на її виробництво на кінець даного періоду в результаті інфляції стають незіставними.

Особливе значення у вирішенні проблеми подолання економічного спаду має питання формування цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції. Ринку сільськогосподарської продукції притаманна ситуація, коли пропозиція продукції перевищує попит. У зв'язку з цим, рівновага між попитом на продукцію сільського господарства та його пропозицією можлива лише при заниженні цін на останню [6].

Згідно з основними законами ринкової економіки, в період економічного похваллення та підйому попит на сільськогосподарську продукцію має тенденцію уповільненого росту. Особливістю попиту на продукцію сільського господарства є те, що його зростання має абсолютну граничну межу, що пояснюється фізіологічними межами, причому потреби, в міру наближення до межі їх насичення, скорочуються навіть за прискореного зростання доходів населення. В період економічного спаду та кризи попит на продовольчі товари падає повільніше, ніж на інші товари, але все ж таки попит, зазвичай, виявляється нижчим від пропозиції. Зниження попиту при збільшенні пропозиції продукції призводить до погіршення кон'юнктури на аграрному ринку, яку посилює різниця в цінах на сільськогосподарську та промислову продукцію.

Значну роль у відновленні виробництва сільськогосподарських підприємств відіграють політичні чинники. Тільки за умови стабільної політичної ситуації в країні, за наявності досконалої законодавчої бази у питаннях кредитування, оподаткування, регулювання ціноутворення можливий перехід до розширеного відтворення.

Науково-технологічні чинники мають велике значення та впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Наукові досягнення дають можливість автоматизувати процеси, модернізувати обладнання, покращити технологію виробництва.

Наступним чинником, що впливає на розширене відтворення сільського господарства, є низький темп приросту населення і його структура. Через недосконалість соціальної інфраструктури, низький рівень життя та оплати праці, відбувається відтік висококваліфікованих працівників, молоді з сільської місцевості в місто.

Процес розширеного відтворення залежить від природних та екологічних чинників. Несприятливі умови можуть знизити ефективність використання виробничих ресурсів. Так, за рівнозначних затрат на виробництво продукції в різних природних умовах, отримані результати виробництва можуть суттєво відрізнятись. Основну увагу необхідно звернути на проблему раціонального використання земельних ресурсів, адже саме аграрне виробництво виступає сировиною для сільськогосподарського господарства. Для аграрного виробництва важливим питанням є збереження земельних ресурсів після проведення заходів розширеного відтворення, дотримання оптимального рівня розораності земель, виважене використання мінеральних добрив, пестицидів.

Отже, розширене відтворення підприємств аграрної сфери багато в чому залежить від чинників, а також від умов відтворювальної спроможності прибутку.

Прибуток відображує результат діяльності підприємства та є необхідною умовою розширеного відтворення. Але він не відображує повною мірою ефективність діяльності господарюючого суб'єкта, тому для характеристики господарської діяльності використовують систему показників ефективності виробництва. Ці показники в сільському господарстві характеризують ефективність виробництва та можливість здійснення розширеного відтворення. Маса прибутку залежить від обсягів реалізованих товарів, ціни на них та суми витрат на їх виробництво.

За нашими розрахунками, розширене відтворення забезпечується окупністю витрат при коефіцієнті більше, ніж 1,5, враховуючи повну забезпеченість підприємства власними коштами та наявний рівень інфляції 3–4 %. Цей показник може зростати при залученні кредитних ресурсів.

На темпи розширеного відтворення впливає її відтворювальна спроможність, яку кількісно можна визначити, розрахувавши такі коефіцієнти:

$$BC_{\text{пр.}} = \text{Інд}_{\text{пр.}} / \text{Інд}_{\text{ц.}}, \quad (1)$$

де $BC_{\text{пр.}}$ – коефіцієнт відтворювальної спроможності прибутку;
 $\text{Інд}_{\text{пр.}}$ – індекс прибутку, приведенного до одиниці земельної площі;
 $\text{Інд}_{\text{ц.}}$ – індекс цін на матеріально-технічні ресурси, які споживають аграрні підприємства [2].

$$BC_{\text{ФОП}} = \text{Інд}_{\text{ФОП}} / \text{Інд}_{\text{сц.}}, \quad (2)$$

де $BC_{\text{ФОП}}$ – коефіцієнт відтворювальної спроможності фонду оплати праці;

$\text{Інд}_{\text{ФОП}}$ – індекс фонду оплати праці одного працівника;
 $\text{Інд}_{\text{сц.}}$ – індекс споживчих цін (індекс інфляції) (див. таблицю) [2].

Динаміка відтворювальної спроможності сільськогосподарських підприємств України*

Показники	Роки			
	2008	2009	2010	2011
Прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	14,9	19,5	35,0	54,6
у % до попереднього року	100,0	130,9	179,5	156,0
Індекс цін на матеріально-технічні ресурси, які споживаються аграрними підприємствами	111,3	116,8	115,1	114,6
Коефіцієнт відтворювальної спроможності прибутку	1,0	1,12	1,56	1,36
Середньомісячна оплата праці, грн.	1077	1206	1430	1801
у % до попереднього року	130,7	112,0	118,6	126,0
Індекс споживчих цін	122,3	112,3	109,1	104,6
Коефіцієнт відтворювальної спроможності оплати праці	1,1	1,0	1,1	1,21

* Розраховано автором за даними Статистичного щорічника за 2011 р.

За даними таблиці можна стверджувати, що в 2010 та 2011 роках відтворювальна спроможність чистої продукції зростає за обома її складовими, адже коефіцієнти більше від одиниці. У 2008 р. коефіцієнт відтворювальної спроможності прибутку та в 2009 р. коефіцієнт відтворювальної спроможності оплати праці дорівнюють одиниці, а це свідчить про те, що відтворювальна спроможність залишається незмінною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для реалізації процесу розширеного відтворення підприємство повинно вирішити два основних питання: виробництво має здійснюватися з достатнім рівнем ефективності; підприємство повинно мати достатній рівень платоспроможності. Саме тому підприємство повинне розробити стратегію підвищення вимог до управління і контролю фінансових ресурсів, основними складовими якої повинні бути: управління дохідністю, аналіз ліквідності (співвідношення вхідних та вихідних платежів у часі).

Перевищення зазначеними коефіцієнтами одиниці свідчить про підвищення відтворювальної спроможності сільськогосподарських підприємств. Проте в деякі роки відтворювальна спроможність залишається незмінною. Така ситуація виникає через порушення цінового паритету, коли ціни виробництва вищі за ринкові та сільськогосподарські виробники залишають лише 20 % доходу, створеного в цій галузі. Тому необхідно провадити політику збалансування ціни попиту та ціни пропозиції. Окрім цього, для підвищення відтворювальної спроможності оплати праці необхідне підвищення реальної заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств, адже поточний рівень заробітної плати є найнижчим у народному господарстві.

Тільки завдяки вирішенню господарсько-економічних, організаційно-виробничих, соціально-екологічних, технологічних завдань та забезпеченню оптимальності між ними можливе розширене відтворення сільськогосподарських підприємств.

Список літератури

1. Алтухов И.А. Определение кредитоспособности сельхозпредприятий / И.А. Алтухов // Аграрная наука. – 2002. – № 8. – С. 8–9.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Баховський В.М. Ціни на продовольчі товари і рівень життя населення / В.М. Баховський // Економіка АПК. – 2003. – № 12. – С. 81–87.
4. Мочерний С.В. Економічна теорія / С.В. Мочерний. – К., 1999. – 592 с.
5. Рудько-Селиванов В.В. Проблемы экономического роста: денежный фактор / В.В. Рудько-Селиванов // Деньги и кредит. – 2003. – № 6. – С. 12.
6. Саблук П.Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві / П.Т. Саблук // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – С. 619–624.
7. Сільське господарство України за 2011 рік : стат. щорічник. – К., 2012.

Исследованы виды и формы воспроизводства аграрных предприятий. Рассмотрены основные факторы, влияющие на расширенное воспроизводство.

Воспроизводство, цена, инфляция, рентабельность.

The main aspects of reproduction in agricultural enterprises are analyzed in the article. The main factors that influent on expanded reproduction are determined.

Reproduction, price, inflation, profitable.